

GORDION DOSTLARI B Ü L T E N İ

Şekil 1: Gordion Kalesi'nin, Persler tarafından yıkılan kerpiç tuğla duvarları yönünden görünümü. Tümülüsler ileride görülmektedir.

Gordion'daki 2011 sezonu yeni sona erdi. Saha çalışmaları ve yaz boyunca süren araştırmaların önemli noktalarını sizlerle paylaşmak istedik. Geçmiş yıllarda olduğu gibi, jeofizik taramalar gibi kale içi ve çevresindeki saha çalışmaları devam etmekte olsa da, yeni buluntular ve öncelikle de daha önceki kazılarda ortaya çıkarılan materyallerin çalışılmasına bu yıl da devam edilmiştir (Şekil 1). Yaz boyunca alanın 10 farklı kesitinde çalışılmış ve bu çalışmaya ekibin üyesi olan 30'dan fazla öğrenci ve bilim insanı dâhil olmuştur.

Uzaktan algılama

2011 sezonunda geçen yıl başlanan yoğunlaştırılmış uzaktan algılama programı devam ettirilmiştir. Çalışma iki jeofizik ekiple sürdürülmüş olup, NASA, Washington DC (Ulusal Havacılık ve Uzay İdaresi)'nden dört kişi (Compton Tucker, Joseph Nigro, Dan Slayback, Jennie Sturm), Almanyadan Freiburg'daki GGH Jeofizik Şirketinden iki kişi (Stefan Giese ve Christian Huebner) olmak üzere devam ettirilmiştir.

İki ekip de toprakaltı buluntularının

manyetik alanlarının değişkenliğini ölçen bir alet yardımıyla alanlarda yürümeyi kapsayan manyetik arama yöntemini kullanmış, bu sayede henüz kazılmamış yapı ve sokakların planı çıkarılmıştır (Şekil 2).

Geçtiğimiz yıl, höyüğün içinden geçen geniş Frig sokağının güney bölümünün sonunda yer alan üst kısmı kerpiçden anıtsal bir kapı ortaya çıkarılmıştır. Aşağı Şehirde höyüğün güneyinde bu kapı ile bağlantılı sokaklardan biri kerpiçten yapılmış Küçük Höyük kalesinin güneyine uzanmakta, bir diğeri ise höyüğün doğusundaki anıtsal

Frig Kapısına doğru doğu-kuzey hattındadır. Bu caddenin hemen kenarında yaklaşık 28 x 15 metre ölçülerinde birkaç yapı bulunmaktadır.

2011 yılında Kuştepe'deki kerpiç kale ve Gordion höyüğünün kuzey ucundaki alanda sürdürülen çalışmalarda yaklaşık 20 metre uzunluğunda olan büyük yapıları çevreleyen sokak kalıntılarına rastlanmıştır (Şekil 3). Bu yapılar Kuştepe'den Gordion Höyüğü'nün kuzey kısmına doğru 330 metre uzunlukta alana yayılmaktadır. Bu sonuçlar, alan yüzeyinde bol miktarda bulunan çanak çömlek parçaları ile de örtüşmektedir. Höyüğün Aşağı Şehrinin kuzey kesiminin de güney kesimi kadar yoğun iskan gördüğü saptanmıştır.

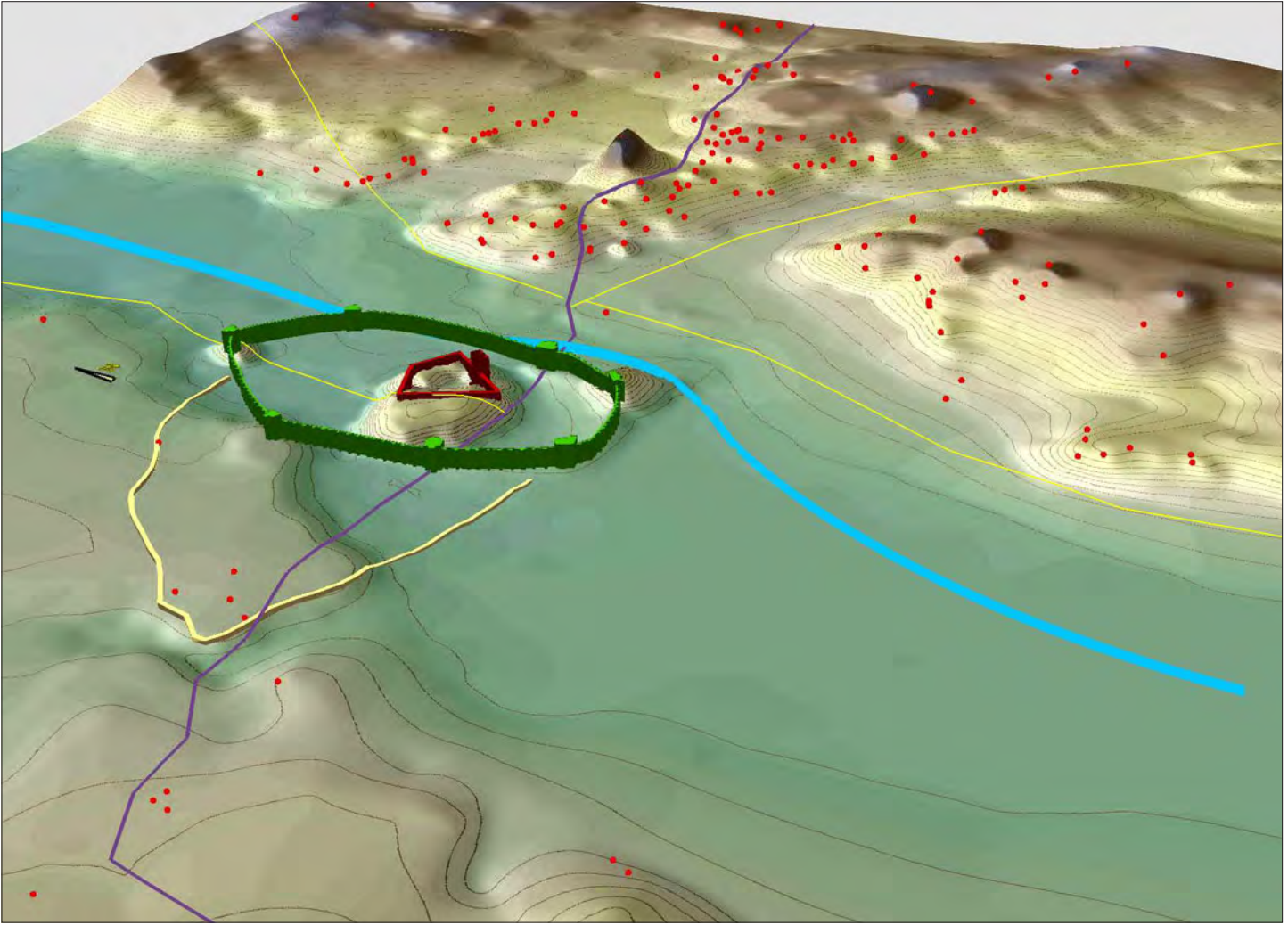
"Dış Şehrin" bir kısmı (Aşağı Şehrin batısına doğru olan kısım) da sur duvarlarına

Şekil 2: Höyük yakınlarına manyetik arama süreci

Şekil 3: Gordion Höyüğü kuzeyindeki manyetik arama alanları dağılımı. Kırmızı ve siyah çizgiler sur duvarları olup, kırmızı çizgiler yapıları, sarı çizgiler ise sokakları temsil etmektedir.

Şekil 4: Ben Marsh tarafından rekonstrüksiyonu yapılan Orta Frig dönemi (M.Ö. 8-6. Yüzyıl) Gordion sur duvarı canlandırılması. Mavi çizgi Sakarya Nehrini, yeşil çizgiler Aşağı Şehir surlarını, sarı çizgiler (solda) Dış Şehir sur duvarlarını göstermektedir.

sahiptir. Hedef alanın kuzeybatı kesimindeki manyetik araştırmaya başladığımızda, yeni sur duvarlarına, sur içi yapı kalıntılarına ilişkin bulgulara rastlanılmıştır, hatta yapılardan birinin hala ayakta olduğu gözlemlenmiştir.

Bucknell Üniversitesi'nden Prof. Ben Marsh tarafından yapılan henüz yayınlanmamış yeniden canlandırma bu olası durumu göstermektedir (Şekil 4: Sarı duvar). Manyetik aramanın Tümülüslerde mezar odasının ve gömütlerin antik dönemde soyma işlevli kazılmış tünellerin saptanmasında da etkili olduğu bu çalışma sayesinde saptanmıştır. Bu çalışma, hangi tepelerin ilerde kazı için hedeflenecek nokta

olduğu hakkında tam bir liste oluşturmayı sağlayacaktır.

Tümülüs MM

Hafif dalgalı arazide neredeyse 100'den fazla gömüt bulunmaktadır. Bu gömütlerin çoğu M.Ö. 900 ve 500 arasına tarihlenmektedir (Şekil 1). En büyüğü yaklaşık 53 metre boyundadır ve sekizinci yüzyılda gerçekten yaşamış olan efsanevi kral Midas'ın babası olan Gordias'ın (yaklaşık M.Ö. 740) mezarı olduğu saptanmıştır. Mezar odası, dünya üzerinde bozulmamış olarak bulunan bilinen en eski ahşap yapıdır (Şekil 5-7). Kuzey Carolina, Chapel Hill

Üniversitesi'nden Richard Liebhart mezar odasındaki çalışmaları sırasında ahşap çatı kirişlerinden birinde daha önce kimsenin

Şekil 5: Pennsylvania Üniversitesi doktora öğrencileri Peter ve Elvan Cobb Tümülüs MM mezar odasında ölçüm yaparken.

görmediği dört Frig yazıtı keşfetmiştir (Şekil 6). Takibinde yapılan araştırmalarda daha fazla graffiti tarzında yazılar bulunmuştur; yazılı kiriş ile bitişiğindeki taşıyıcı olmayan kirişlerin arasındaki yer alan dar alanda dördüncü ismin ötesinde başka isimlere de rastlanılmıştır.

Kirişin diğer ucunda çok iyi korunmamış başka Frig harflerine de rastlanılmıştır. Bulunan ilk isim olan Sitsidos, Gordion ile ilişkilendirilmektedir, bu isim daha önce yaklaşık M.Ö. 740 yılında cenaze yemeklerinde kullanılan büyük bronz bir kâsenin parlatılmış ağız kenarında bulunmuştur. Kirişin yazılı kısmı, yanında yer alan 8 metrelik kiriş nedeniyle tam görülememekte idi. Bu kirişin büyüklüğü cenazeye katılan kişilerin hepsinin isimlerini barındırabilecek kadar büyüktür.

2010 sezonunun ardından yazılı kirişin

Şekil 6: Tömülüs MM'deki kirişlerin üzerinde bulunan Frig isimleri.

Şekil 7: Tömülüs MM'den çatı kirişinin çıkarılışı.

bitişiğindeki kirişi 3 farklı bölümde kaldırmak, belgelemek ve sonra yerine geri koymak için izin alınmıştır. Richard Liebhart denetimi ile yapılan çalışmada kiriş kaldırıldıktan sonra yapılan incelemelerde başka bir yazıtı rastlanmamıştır. İsimlerin bulunuşu, orada bulunma amacı ortaya çözülmesi gereken bir soruyu doğurmuştur. Daha önce buna benzer bir durum başka bir Anadolu mezarında bulunmamıştır. İsimler, Sitsidos'un da konuklar arasında olduğu cenaze töreninin sonunda, kirişler yerde dururken yazılmış olmalıdır. Bu isimlerin mezar yapılırken bunda bir rolü olan kişilere ait olduğu önerilebilir, ancak bu durumu tam olarak açıklamak da mümkün değildir. Zira daha önce "imzalanmış" başka mezarlar görülmemiştir.

Alan Koruma Planı

Proje kapsamında Gordion Kalesini sağlamlaştırmak ve korumak en önemli önceliklerden birisidir. Yapıların birçoğu çabuk yıpranabilen kerpiçten yapılmış

olduğundan, kış yağmurları sürekli olarak bu yapıların temellerini zayıflatmaktadır, bu nedenle koruma projesi çalışılan en zor proje olmuştur.

Orta Frig Dönemi Kapısı önceki geçidin tam üstüne inşa edilmiş ve ağırlığı önceki geçit duvarlarında çatlaklar oluşmasına sebep olmuştur. 2007 yılında bu sorunlarla başa çıkma konusunda bir takım stratejiler geliştirmiş ve “Beş Yıllık Alan Koruma Planı” yapılmıştır. Bu plan George B. Stroer Vakfı, Penn Müzesi/1984 Vakfı, Selz Aile Vakfı, Küresel Miras Fonu ve J.M Kaplan Fonu tarafından desteklenmektedir. Koruma planı Pennsylvania Üniversitesi Tarihsele Alan Koruma Profesörü Frank Matero tarafından denetlenmiş, Elisa del Bono da saha korumayı yönetmiştir.

Teras Yapısı duvarları içine duvarlara destek sağlamak amaçlı çelik kablolar

Şekil 8: Erken Frig Teras Yapısı duvarlarını sağlamlaştırma amaçlı çelik kabloların yerleştirilmesi.

Şekil 9: Gordion, Erken Frig Kapısı'na “soft-capping” yerleştirilmesi.

yerleştirilmiştir (Şekil 8). Yapının orijinal bloklarını güçlendirmek amacıyla çatlaklara “mikro derzleme” uygulanmıştır. Derzde kullanılan malzeme kireç, elenmiş tuğla tozu ve kum olup, bu harç çatlaklara zerk edilerek, çatlakları kapatmak için kullanıldığı gibi, aynı zamanda taşların birbirinden ayrılan kısımlarını da birbirlerine yeniden bağlamak için de kullanılmıştır.

Korumaya alınan duvarların üst kısımları yumuşak bir bitki örtüsü ile örtülmüştür. Bu durum duvarların üzerine kerpiçten bir çerçeve yapılmasını gerektirmiş, ve bu çerçevenin içine höyüğün yakınlarından toplanan uzun ömürlü bitkiler (*Poa*) çimlenerek yerleştirilmiştir (Şekil 9). Bu yöntem, duvarlar arasında su birikmesini engelleyerek taşların farklı iklim koşullarında genleşmesini sağlamak amaçlıdır. Erken Frig Kapısı'nın duvarları taşların sağlamlığında herhangi bir değişim saptanması olasılığından yola çıkılarak sürekli olarak yapısal ve çevresel koşullara göre izlenmektedir.

Erken Frig Kapısı'nın Alanının Açılması

Höyük tepesinin görünüşündeki en belirgin değişiklik, tepenin doğusunda bu-

Şekil 10: Erken Frig Kapısı ve şevin çalışmalara başlanmadan önceki hali.

lunan anıtsal kapı kompleksinin önünde gerçekleşmiştir. Birkaç günde höyüğün güneydoğu tarafında, Orta Frig şevinin hemen önüne 1950'lerde yığılmış olan toprak temizlenmiştir (Şekil 10–12). Orta Frig kapısının üzerinde yer aldığı renkli taşlar ile inşa edilmiş olan kademeli şev istinat duvarı ortaya çıkarılmıştır. Sadece şevin önündeki alan kazılmıştır. Bunda amaç höyüğe gelen ziyaretçilerin şevi tam yanına gelmeden görmelerini sağlamak, diğer yapılarla ilişkisini anlamalarını sağlamaktır.

Ziyaretçiler şevin tam yanında olsalar dahi diğer yapılarla olan ilişkisi açıkça anlaşılmamaktadır.

Toprağın temizlenmesiyle şevin anıtsallığı ortaya çıkarılmıştır. Bu sayede ziyaretçilerin şevi ve hemen üzerinde bulunan Erken ve Orta Frig Kapılarını beraber görebilmeleri sağlanmıştır. Toplamda bu alandan 37 kamyon dolusu dolgu toprağı temizlenmiş, içindeki çanak/çömlek ve kemik gibi kültürel materyaller incelenmiştir. Şevden düşen taşlardan biri yeniden yeri-

Şekil 11: Basamaklı şeve taşların yerleştirilmesi.

Şekil 12: Erken Frig Kapısı ve şevin bölgedeki yığma toprak kaldırıldıktan sonraki durumu.

1

ERKEN FRİG KAPISI EARLY PHRYGIAN GATE

YASSIHÖYÜK / GORDION

Şu anda, M.Ö. 9. yüzyılın sonlarına tarihlenen Erken Frig sitadelinin girişinin önünde durmaktasınız. Kesme taştan yapılmış olan duvarlar, olağan üstü bir şekilde halen 10 metre yüksekliğe kadar ayakta durmaktadır. Sitadelin kapı planı basit ve geleneksel olup, düz bir koridorun sonunda iç kapıya bağlanır. Sur kapısı, depo amacıyla da kullanılmış olan iki kale burcu ile korunmaktadır. M.Ö. 800'lerde sitadel yeniden yapıldığı sırada, Erken Frig kapısı tamamen gömülmüştür. Bunun sonucu olarak, Anadolu'da Demir Çağı'na ait en iyi korunmuş sur kapısıdır. Yeniden yapılanan sitadel, eskisinden dört, beş metre daha yüksekte kurulmuştur. Yeni sur kapısı da eski kapının üzerine ve biraz önüne denk gelecek şekilde inşa edilmiştir. Erken sur kapısından daha görkemli olmasına rağmen, bu yeni sur kapısı iyi korunmamıştır. Kapının moloz temelleri, basamaklı ve 20 metre yüksekliğe ulaşabilen, renkli taşlardan yapılmış bir istinat duvarı ile yerinde tutulmuştur.

You are now standing in front of the entrance to the Early Phrygian citadel of the later 9th century BCE. Remarkably, the stone walls still stand to a height of about 10 meters. The gate has a fairly simple, traditional plan, with a straight corridor leading to a portal at the inner end. It is protected by two flanking bastions that were also used for storage. This is the best-preserved gate complex known from Iron Age Anatolia because it was deliberately buried, virtually intact, when the citadel was rebuilt ca. 800 BCE. The rebuilt citadel was constructed four to five meters higher than the earlier level. The new gate was built on top of and forward of the old one. It was grander than its predecessor but it is far less well preserved. Its massive rubble underpinning was kept in place by a stepped retaining wall of multi-colored worked blocks that may have risen as high as 20 meters above the outside ground level.

M.Ö 9. yüzyılda Erken Frig sur kapısının, sitadelin doğusundan yaklaşan bir ziyaretçinin görmüş olabileceği şekildedeki yeniden inşası. Rekonstrüksiyon Gabriel Pizzorno and Gareth Darbyshire tarafından hazırlanmıştır.

Conjectural reconstruction of the Early Phrygian Gate Complex as it would have appeared to a visitor approaching the citadel from the east in the 9th century B.C.

TUMULUS MM

Erken Frig sur kapı kompleksinin 1950'lerde yapılan kazılar sırasındaki görünümü. Tumulus MM'e ve yanındaki mezar tepelerine bakı yönünden bakış.

The Early Phrygian Gate Complex during excavation in the 1950s, looking west toward Tumulus MM and the adjacent burial mounds.

Erken Frig sur kapısının balondan çekilmiş fotoğrafı.

Balloon photo of the Early Phrygian Gate Complex.

Şekil 13: Ziyaretçi güzergâhı için yapılan yeni tabelalardan biri.

ne yerleştirilmiştir (Şekil 11). Höyük girişinin yeniden düzenlemesi ile Gordion bir krallığın başkenti görünümüne yeniden kavuşturulmuştur (Şekil 10 ve 12'yi karşılaştırınız).

Ziyaretçi Güzergâhı

Tepenin görünümünde yapılan diğer değişiklikler, yeni ziyaretçi güzergâhını kapsamaktadır. Pennsylvania Üniversitesinden mimari Profesörü Lindsey Flack tarafın-

dan tasarlanan 9 büyük çadır Höyük tepesinin çevresinde daha önceden belirlenen gözetleme noktalarına yerleştirilmiştir. Bu çadırlar galvanizli çelik dikmelerle yere sabitlenmiş ve üzerleri branda ile örtülmüş, amaç ziyaretçilere gölge sağlamaktır. Türkçe ve İngilizce hazırlanan yeni renkli tabelalar alanın arkeolojisi ve tarihi ile kısa bilgiler içermektedir (Şekil 13). Ziyaretçi güzergâhı boyunca yapılan yeni taş merdiven güzergâhının daha kolay gezilmesini sağlamaktadır. Var olan dikenli telli

çit de galvanizli tel çit ile yenilenmiştir.

Yayınlar

Gordion'daki araştırma, kazı ve koruma çalışmaları hakkındaki yayınlar, altı cilt olarak baskıya yollanmış ve baskıya hazırlanmaktadır. Bunların arasında Elizabeth Simpson'un *Tümülüs MM'deki Mobilyalar*, Naomi Miller'in *Gordion Çevresi Bitkisel Özellikleri ve Ekonomisi*, Lynn Roller'in *Gordion'da Erken Frig Dönemi Kazıma Çi-*

zimleri sayılabilir. Ayrıca 2007 yılında Pennsylvania Üniversitesi'nde yapılan Gordion konferansı *Frigya Dönemi Gordion Arkeolojisi* adıyla yayında olan ve *Demir Çağında Gordion'un Yeni Kronolojisi, Uyanan Gordion* son dört yılda yapılan koruma çalışmalarını da içermektedir.

Gordion internet sitesi, kent için çift dilli bir kılavuz kitabı görevi görmek için Türkçeye çevrilmiştir. Bu girişimler öğrenciler, kamu, yerel yönetim ve halkları Gordion'a daha kolay eriştirmek için planlanmıştır.

2011 sezonu çalışmaları Ankara Ana-

dolu Medeniyetleri Müzesi'nden temsilci sayın Halil Demirdelen ve Müze müdürü sayın Melih Arslan 'ın destekleriyle çok daha kolay hale gelmiştir.

Projenin yapılmasını mümkün kılan T.C. Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nden sayın Murat Süslü ve sayın Melik Ayaz'a da yardımları ve rehberlikleri için en içten teşekkürlerimizi sunmaktayız.

Çalışmalarımız ve araştırmalarımızın sizlerin cömert desteği ile mümkün olduğunun farkında olarak bize verdiğiniz yardıma minnettar kaldığımızı belirtmek

isteriz. Yaz boyunca Gordion Dostları'nın ziyaretleri sırasında bize sundukları fikirleri, yardımları ve teşvikleri için de minnettarız. Yıl boyunca elde ettiğimiz sonuçların daha fazlasını da sizlerle paylaşmayı hem ABD'de, hem de Gordion'da verilecek sementlerle yapmak istiyoruz. İnternet erişimi olanlar için, proje ile ilgili en son bilgiler internet sitemizde bulunmaktadır:

<http://sites.museum.upenn.edu/gordion>

Tekrar teşekkürlerimizle, sizleri Gordion'da ağırlamaktan mutluluk duyacağız !

En iyi dileklerimizle,

Brian

C. Brian Rose
James B. Pritchard, Arkeoloji Profesörü
Pennsylvania Üniversitesi
Gordion Kazıları, Yönetici Yardımcısı

Ken

G. Kenneth Sams
Klasik Arkeoloji Profesörü
Kuzey Carolina Üniversitesi, Chapel Hill
Gordion Kazıları, Yönetici Yardımcısı

Gordion Dostları; alan koruma, saha çalışması ve en son keşiflerin yayınlanması da dâhil olmak üzere devam etmekte olan Gordion kazı projesini desteklemektedir. Tüm *Gordion Dostları* sezon boyunca sürdürülen çalışma ve sonuçları ile ilgili yıllık bülten alacaktır. *Gordion Dostları*, Gordion'a özellikle davetlidir ve alanda, kazı sahasında ve müzede rehberli turlar da düzenlenecektir. Ne boyutta olursa olsun, yapılacak her katkı alanı korumamıza ve hakkında duyurular yapmamıza yardımcı olacaktır. Gordion'u vergiden düşebileceğiniz bağışlar ile destekleyebilirsiniz. Destekleriniz için; <http://sites.museum.upenn.edu/gordion/about/friends> sitesine başvurabilirsiniz.

